

NKARHI WO LANGUTISA EKA MINKARHI YO
HLAWULEKA EKA TINDLELA TO RIVALERIWA HI PRESIDENTE MAYELANA
NA VABOHIWA VAN'WANA

1. **LAHA** ku nga na vanhu lava gweviweke eka ku endla milandzu leyi a va tshembha leswaku a yi lava ku fikelela swikongomelo swa tipolitiki;
2. **NA LAHA** ku nga si sunguriwa nkarhi wuntshwa wa Vumbiwa na naswona kwalaho, ndzivalelano, milawu ya nsirhelelo ehenhla ko lahlekeriwa yi pasisiwile no tirhisiwa ku herisa vugevenga (naswona eka swiyimo swin'wana swa vaaki) vutihlamuleri na/kumbe ku herisa swigwevo eka vanhu lava endleke milandzu ku nga si fika 1994 ku suka eka minkitsikitsi leyi nga hundza, [hi xikongomelo xa swa tipolitiki] eka tirhekodo ta vona ta vugevenga, ku fana na swiphemu swa milawu, ku nga Nawu wa Nawu wo Sirhelela ku Lahlekeriwa (Nawu wa 35 wa 1990), Nawu wo Sirhelela ku Lahlekeriwa wo ya emahlweni (Nawu wa 15 wa 1992) na Nawu wo Tlakusiwa ka Vun'we bya Tiko no Rivalelana wa, 1995 (Nawu wa 34 wa 1995)(“Nawu wa TRC”), wu helele hi nkarhi naswona a wu nge he tirhisiwi eka mhaka leyi hi nga langutana na yona.
3. **NA LAHA** Presidente a langutisa swihlawulekiso hinkwaswo swa milawu leswi faneleke, a nga kumangi swipimelo leswi nga kona leswi faneleke ku langutana na mhaka yo karhi;
4. **NA LAHA** Xiyenge xa 84(2)(j) xa Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1996 (Nawu wa 108 wa 1996) tanihi laha xi cinciweke xi hlamusela leswaku Presidente u na “**vutihlamuleri byo rivalela kumbe ku alela vadyohi no hakerisa mali ya mindziho kumbe ku lahlekeriwa hi mali ya mindziho.**
5. **NA LAHA** Presidente a boheke nkarhi wo hlawuleka ku fika emakumu ka timhaka leti fambelanaka na ku bohiwa eka vanhu lava endleke milandzu hi swikongomelo swa tipolitiki.

KUTANI SWESWI:**1 KU TUMBULUXIWA KA NTLAWA WA RHEFERENSE (RG)**

- 1.1 Ntlawa wa Rheferense lowu vumbiwaka hi vayimeri va nhlango wa tipolitiki wa tumbuluxiwa.
- 1.2 Eka ntshamo wo sungula wa Ntlawa wa Rheferense, swirho swi fanele exikarhi ka swona, swi thola Mutshama-xitulu loyi a nga ta fambisa tihlengeletano ta Ntlawa wa Rheferense.

2. VUTIHLAMULERI BYA NTLAWA WA RHEFERENSE

- 2.1 Ku amukeriwa ka swikombelo hinkwaswo leswi kamberaweke swo rivaleriwa kusuka eka Ndzawulo ya Vululami na Nhluvukiso wa Vumbiwa (DOJ&CD).
- 2.2 Vona leswaku xikombelo xin'wana na xin'wana xi hetisiwa hindlela leyi faneleke.
- 2.3 Langutisa xikombelo xin'wana na xin'wana xa ndzivalelo kutani u endla swiringanyeto eka Presidente.
- 2.4 RG yi fanele ku vumba milawu ya yona na tindlela hi ku langutisa xikombelo xin'wana na xin'wana xa ndzivalelo hi swikongomelo swo endla swiringanyeto eka Presidente kuya hi xikombelo xin'wana na xin'wana.
- 2.5 RG yi fanele ku hlamusela milawu ya yona na tindlela eka DOJ&CD ku nga si hela khumemune (14) wa masiku kusuka eka ntshamo wo sungula.

3. NSEKETELO WA MAFAMBISELO WA RG

- 3.1 DOJ&CD yi ta nyika nseketelo wa mafambisele na vutsalana eka RG.

4. NTSHAMO WA NTLAWA WA RHEFERENSE

- 4.1 Ntshamo wa RG wu ta va eCape Town kumbe ndhawu yin'wana leyi nga bohiwaka hi RG hi ku tihlanganisa na DOJ&CD.

5. NTSHIKILELO WA SWA TIMALI

- 5.1 Ku hava muholo eka vukorhokeri bya wena eka RG.
- 5.2 DOJ&CD yi ta va na vutihlamuleri eka malulamisela na tihakelo ta tendzo ta swirho swa RG.
- 5.3 Malulamiselo hinkwawo mayelana na ntirho wa RG ya ta endliwa hi muofisi eka DOJ&CD.

6. NKARHI WA NTIRHO WA NTLAWA WA RHEFERENSE

- 6.1 RG yi tava kona eka nkarhi wa siku ro sungula ra nhlango wo sungula ku fika eka siku leri bindzu ri hetisiweke hi rona, masiku hi mambirhi ya katsiwile, siku ro hetelela ku tava siku leri nga hundzuki eka 30th Ndzati 2008.

7. I MANI A RINGANELEKE HI KU RIVALERIWA

- 7.1 Vanhu lava bohiweke no gweviwa hi xivangelo xo susumetiwa hi tipolitiki ku nga si fika Khotavuxika 16, 1999; no
- 7.2 Landzelela ndlela na mafambiselo tanihi leswi vekiweke eka fomo ya xikombelo, endla xikombelo eka Presidente ku rivaleriwa hi ndlela leyi vekiweke.
- 7.3 Munhu u ta ringanela ku rivaleriwa loko –
- (a) yena
    - (i) u le ku tirheleni xigwevo sweswi;

- (ii) a gweviwe nkarhi wo karhi kumbe ndziho wa nandzu lowu sukaka eka kumbe wu fambelana na, Nawu kumbe ku tluriwa loku fambelanaka na xikongomelo xa tipolitiki eka minkitsikitsi eka nkarhi lowu nga hundza;
- (b) nandzu lowu boxiweke eka ndzima ya (a) wu endliwe hi kumbe ku nga si fika siku ro vekiwa exitulwini ka Presidente hi ti 16 Khotavuxika 1999; na
- (c) xikombelo xa yena xo rivaleriwa xi fambisiwa na affidavit kube xitiyisiso xa kumbe lexi tiyisisiwaka hi munhu loyi a nga na mpfumelelo wa nhlango wa tipolitiki kumbe nhlango, vandla, nhlango wo lwela ntshuxeko kumbe huvo, laha xi tiyisisiwaka leswaku Nawu kumbe ku tluriwa leswi vangaka nandzu lowu ku vulavuriwaka hi wona, swi humelelek eehansi ka xileriso xa, kumbe ku humelerisa xileriso, pulani kumbe phrojeke ya, kumbe hi ku yimela, kumbe hi ku pasisiwa ka, kumbe kuyisa emahlweni, ku tlakusiwa kumbe ku fikelela tiphosi, swikongomelo kumbe ku tsakela ka, nhlango lowu boxiweke, vandla, nhlango wo lwela ntshuxeko kumbe huvo leyi muendli wa xikombelo a ri xirho, muyimeri, kumbe museketeri.

8. I MANI A NGA RINGANERIWIKI HI KU RIVALERIWA

8.1 Munhu a nge ringaneli ku langutisiwa eka ku rivaleriwa loko –

- (a) a voniwe nandzu lowu fambelana na:
- (i) matikhomelo wahi na wahi ya swa masangu;
- (ii) swiendlo swihi na swihi swa madzolongwa ya le mindyangwini,
- (iii) nandzu wihhi na wihhi lowu boxiweke eka Xiyenge xa 13 wa xa Nawu wa Tleketla Swidzidziharisi na Swidzidziharisi, 1992 (Nawu wa 140 wa 1992), lowu fambelanaka na ku endliwa na mphakelo wa swidzidziharisi leswi xaxametiweke, ku tirhisiwa no khoma swidzidziharisi no va eka bndzu ra swidzidziharisi;
- (b) a endle xikombelo eka Komiti ya Ndzivalelo leyi tumbuluxiweke ehansi ka nawu wa TRC naswona xikombelo xa yena xi ariwile; naswona
- (c) a **NGA** landzelelangi swilaveko hinkwaswo leswi vekiweke **hi kumbe ku nga si fika** “nkarhi wa minkateko” wa tin’hweti tinharhu (3) wu hundzile.

9. KU ENDLIWA KA XIKOMBELO

- 9.1 I swikombelo ntsena leswi tatiweke kahle no helela hi ndlela leyi faneleke, ku katsa leswi tatiweke eka fomo leyi faneleke hi xikongomelo xa nkarhi wo hlawuleka, eka nkarhi wa “nkarhi wa minkateko, swi ta langutiwa.
- 9.2 I xikombelo ntsena lexi endliweke hi munhu hi yexe xi nga ta langutisiwa. Xikombelo xi fanele ku endliwa hi munhu tanihi leswi bohiweke no yisiwa eka DOJ&CD.
- 9.3 Nhlango wa tipolitiki lowu xikombelo xi welaka eka wona wu nga yisa xikombelo eka DOJ&CD hi ku n’wi yimela.
- 9.4 Loko xikombelo lexi yisiweke hi nhlango wa tipolitiki hi ku yimela muendli wa xikombelo, nhlango wa tipolitiki wu fanele ku:
- 9.4.1 vona leswaku xikombelo xi tatiwile hi ndlela leyi faneleke;
- 9.4.2 tiyisisa ehansi ka xihlambanyo leswaku swiyimo leswi nga kona leswi nandzu wu endliweke eka swona i swa ntiyiso kumbe ku fambelana na timhaka ta tipolitiki / migingiriko leyi nhlango wa tipolitiki a wu ri xiphemu xa yona.

10. SWIRINGANYETO SWA RG

- 10.1 Swiringanyeto hinkwaswo leswi endliweke eka swikombelo swo rivaleriwa swi fanele kuyisiwa eka Presidente.
- 10.2 Xiringanyeto hi RG xi ta endliwa eka xikombelo xin’wana na xin’wana xo rivaleriwa.
- 10.3 Xiringanyeto lexi endliweke hi RG eka xikombelo xin’wana na xin’wana xa ndzivalalelo xi fanele ku kombisa mavonelo ya swirho swo tala na leswitsongo, loko ya ri kona, mayelana na xikombelo xin’wana na xin’wana.
- 10.4 Presidente u na matimba yo ala swiringanyeto leswi endliweke hi RG.

11. MATIMBA YO NYIKA NDZAVALELANO

- 11.1 Endzhaku ko langutisisa swiringanyeto leswi endliweke hi RG, Presidente u na matimba yo nyika ndzivalelo kumbe a alela xikombelo xa ndzivalelo.
- 11.2 Ku hava munhu loyi a nga na mfanelo wo rivaleriwa hi Presidente.
- 11.3 Ku nyikiwa ka ndzivalelo eka munhu un'wana na un'wana swi ta endla leswaku ku susiwa ra makumu nandzu eka rhekhodo ya milandzu loko a ta rivaleriwa.

Swivutiso:

Nkul. Neville Gawula

Mulawuri: Hofisi ya Muofisiri Nkulu wa swa Nawu

Ndzawulo ya Vululami na Nhluvukiso wa Vumbiwa

Riq: (012) 357 8573

Selula: 082 466 8968